
Hebben leerkrachten een slechtere mentale gezondheid dan andere werknemers?

Is lesgeven een zwaar beroep? Momenteel zijn de sociale partners aan het onderhandelen over welk beroepen als 'zwaar beroep' zullen worden beschouwd. In die context zijn leerkrachten een interessante groep. In het publieke, politieke en academische debat is het algemeen aanvaard dat leerkrachten een hoge mate van werkgerelateerde stress en mentale gezondheidsproblemen ervaren. Vergelijkend onderzoek dat toont hoe leerkrachten zich precies verhouden ten opzichte van andere beroepsgroepen is echter schaars. De pensioencommissie suggereerde dat één aspect van zwaar werk in zekere mate geobjectiveerd kan worden door de relatie na te gaan tussen mentale gezondheidsuitkomsten en beroepen. Dit artikel maakt deze oefening voor leerkrachten op basis van een review van bestaand vergelijkend onderzoek en de nationale gezondheidsenquête.

het pensioensysteem betaalbaar zouden houden. De belangrijkste voorstellen betroffen (1) een nieuw pensioensysteem op basis van punten ontwikkelen, (2) de mogelijkheid tot deeltijds pensioen, en (3) na te denken hoe zware beroepen een plaats kunnen krijgen. Voor de zware beroepen werd voorgesteld om verder te gaan dan de klassieke operationalisering van zwaar werk. Naast het effect van werk op de fysieke gezondheid moet er volgens de commissie ook rekening worden gehouden met het effect van werk op de mentale gezondheid en jobkwaliteitsindicatoren (zoals autonomie en werkdruk). De pensioencommissie stelt dat het identi-

ficeren van zware beroepen in zekere mate geobjectiveerd moet worden door middel van vergelijkend onderzoek, anders bestaat het risico dat we eindigen in mythes of keuzes gebaseerd op buikgevoel.

Tegen deze achtergrond is het lerarenberoep een interessante casestudie. Met de regelmaat van de klok lezen we immers onrustwekkende artikels in kranten die aangeven dat het slecht gaat met de mentale gezondheid van leerkrachten:

“Voor de klas staan is psychisch heel zwaar” – De Morgen 01/03/2012

“Voor de klas staan is een zwaar beroep” – De Morgen 21/11/2014

Achtergrond

De huidige en vorige regering heeft de politieke keuze gemaakt mensen langer aan de slag te houden. De minimumleeftijd voor het vroegtijdige pensioen en de wettelijke pensioenleeftijd werden opgetrokken. Andere genomen maatregelen zijn het afschaffen van de diplomabonificatie en het voordelige tantième systeem. Toch is het nog wachten op de echte grondige hervormingen die de academische pensioencommissie onder leiding van Frank Vandenbroucke heeft voorbereid (Commissie Pensioenhervorming, 2015). Deze commissie had als opdracht nieuwe maatregelen te bedenken die

“Meeste kans op burn-out in onderwijs” – De Re-
dactie 16/12/2014

“Burn-out, stress en depressie houden steeds meer
oudere leerkrachten thuis” – Het Laatste Nieuws
02/02/2015

Zulke berichten worden gesteund door het laatste
rapport met betrekking tot ziekteverzuim bij leer-
krachten waaruit bleek dat ongeveer 38% van het
aantal ziektedagen in 2014 te wijten was aan psy-
chosociale oorzaken (Agentschap voor Onderwijs-
diensten [AgODi], 2015). Niet alleen in de Vlaamse
media, ook in de academische literatuur leeft de
perceptie dat leerkrachten het mentaal zwaar heb-
ben én zwaarder in vergelijking met andere beroep-
pen:

*Teaching is a highly stressful occupation, as high-
lighted in several decades of research in the field of
Occupational Health Psychology. [...] Research sug-
gests that teaching is one of the professions with the
highest levels of mental health problems.* – (Guidetti,
Converso, & Viotti, 2015, p. 3434)

*Teachers in Germany and in several other countries
are affected by stress-related health disorders such
as depression, anxiety and somatoform disorders at
especially high rates* – (Unterbrink et al., 2010, p. 1)

*Often, in fact, teaching has been described as one of
the most stressful and exhausting of all professions.*
– (Gavish & Friedman, 2010, p. 141)

*Across different countries, school teachers are
among those professionals with the highest levels of
job stress and burnout on the job.* – (Stoeber & Ren-
nert, 2008, p. 37)

*Results revealed that teaching is a high-stress occu-
pation with cross-cultural characteristics. Major in-
dividual consequences may concern both physical
(headaches, sleep disorders – insomnia, nightma-
res and excessive sleeping – fatigue and gastroin-
testinal disorders, etc) and psychological domains
(alienation, depression and anxiety, etc).* – (Pisanti,
Gagliardi, Razzino, & Bertini, 2003, p. 524)

Het is daarmee duidelijk dat de overtuiging wijd-
verspreid is dat lesgeven een zeer stressvol beroep
is en leerkrachten meer problemen met hun menta-
le gezondheid ondervinden dan andere beroepen.

Echter, bij nader onderzoek van de referenties die
deze claims moeten ondersteunen, komen tal van
methodologische problemen aan het licht en blijkt
comparatief onderzoek bijzonder schaars. Reeds
twee decennia geleden, waarschuwde Pithers
(1995) dat veralgemeningen op basis van beschik-
bare data over de stressniveaus en mentale gezond-
heid van leerkrachten in vergelijking met andere
beroepen voorzichtigheid gebied. Hij geeft aan dat
de meeste van deze studies methodologische pro-
blemen hebben zoals onder meer het hanteren van
verschillende definities van stress, het gebruik van
niet-gestandaardiseerde maten, en het niet vergelij-
ken met andere beroepen. Vooral die laatste factor
is cruciaal indien men uitspraken wil doen over de
positie van leerkrachten ten opzichte van andere
beroepen.

Tegen deze achtergrond, hebben we (1) een kriti-
sche review van bestaand comparatief onderzoek
over de mentale gezondheid bij leerkrachten uitge-
voerd en (2) de Belgische gezondheidsenquête (n
= 7831) gebruikt om leerkrachten te vergelijken met
31 andere beroepen op vijf mentale gezondheids-
indicatoren: angst, depressieve, stressgerelateerde
mentale, somatische en slaapproblemen. Dit opzet
laat toe de stelling dat leerkrachten meer mentale
gezondheidsproblemen hebben dan andere beroep-
pen nauwkeurig te toetsen.

Studie 1: Bestaand vergelijkend onderzoek over de mentale gezondheid van leerkrachten en andere beroepen gewikt en gewogen

Studies die de mentale gezondheid van leerkrach-
ten met andere beroepen vergelijken, werden in
verschillende databases geïdentificeerd (zie Else-
vier science, ERIC, JSTOR, google scholar, ...) op
basis van zoektermen zoals *occupational mental
health, teacher mental health, teacher depression,
teacher burnout*. Daarnaast werd de referentielijst
van de gevonden studies onderzocht om zo nieuwe
studies te vinden. De volgende inclusiecriteria wer-
den gebruikt: onderzoek na 1980 en in het Engels
gepubliceerd; leerkrachten als aparte groep opge-
nomen; ten minste één mentale gezondheidsindi-
cator moest worden onderzocht. Uiteindelijk wer-
den 28 studies weerhouden die een brede waaier
aan mentale gezondheidsproblemen onderzoeken.
Hiervan onderzochten vijf studies burn-out, zeven

studies depressie, vijf studies angstproblemen, en zes studies (psychologische) stress. Daarnaast werden in vijf studies somatische problemen en andere problemen zoals anorexia, boulimie en alcoholmisbruik onderzocht.

De analyse van de geselecteerde studies leidde naar drie grote besluiten: 1) De meeste studies kampen met *ernstige methodologische problemen*. Twaalf studies meten stress, angst of depressie door middel van één item. Bijvoorbeeld in de arbeidskrachten enquêtes van het Verenigd Koninkrijk zitten stress, angst en depressie vervat in één categorie. Op deze manier is het onmogelijk om de intensiteit van de ziekte te meten en onmogelijk te weten welke ziekte precies bedoeld worden. In 9 van de 28 studies werden ad hoc steekproeven gebruikt in plaats van representatieve nationale steekproeven. In zulke studies wordt bijvoorbeeld een steekproef uit jaar X bij leerkrachten vergeleken met een steekproef van niet-leerkrachten van een andere studie uit jaar Y. Of leerkrachten van enkele scholen worden met werknemers uit de sociale sector in een of meerdere steden vergeleken. Dit roept vragen op over de validiteit van de vergelijkingen. Het is onduidelijk in welke mate steekproeven van jaar X vergelijkbaar zijn met steekproeven uit jaar Y, wanneer verschillende methodologieën gebruikt worden om de data te verzamelen of respondenten verschillende informatie hebben gekregen met betrekking tot het topic van het onderzoek. Daarnaast kunnen er geen algemene conclusies worden getrokken op basis van respondenten die afkomstig zijn van enkele scholen of steden. Zulke onderzoekopzetten zijn gevoelig voor selectie-effecten, omdat sommige scholen (en organisaties) gezondere werkomgevingen zijn dan andere.

2) Een ander aspect dat vergelijking tussen de studies verder bemoeilijkt, is dat ze onderling verschillen in hun *definitie van het leerkrachtberoep*. In sommige studies is het niet duidelijk welk type van leerkracht werd onderzocht, werden alle leerkrachten ondergebracht in één categorie, terwijl andere studies slechts één type onderwijsniveau onderzoeken zoals leerkrachten uit het secundair onderwijs. Daarnaast vergelijken vijf studies slechts met een beperkt aantal beroepen of worden verschillende beroepen gegroepeerd in één algemene controlegroep. Dit laatste is problematisch omdat de potentiële verschillen tussen de beroepen hierdoor

worden uitgevlakt en verdere vergelijkingen bemoeilijkt. Om de relatieve positie van leerkrachten correct te kunnen identificeren, is een vergelijking nodig met een breed spectrum aan beroepen.

3) De belangrijkste bevinding is echter dat de verschillende studies naar *contradictorische resultaten* leiden. In de 28 studies wordt een brede waaier aan mentale problemen onderzocht die vaak op een verschillende manier werden gemeten. Hierdoor zijn vergelijkingen moeilijk of soms onmogelijk. Van de vijf studies die burn-out onderzochten, vonden twee geen verschillen tussen leerkrachten en niet-leerkrachten. Drie studies vonden meer emotionele uitputting bij leerkrachten, maar vonden geen verschillen voor de depersonalisatie dimensie van burn-out. Voor de verminderde persoonlijke bekwaamheid dimensie van burn-out vond één studie meer persoonlijke onbekwaamheid bij leerkrachten, terwijl een andere studie precies het omgekeerde vond. Van de zeven studies die depressie hebben onderzocht, vonden vier studies geen hogere depressiescores bij leerkrachten wanneer ze werden vergeleken met niet-leerkrachten terwijl één studie wel hogere scores bij leerkrachten vond. Eén studie vond hogere depressiescores voor mannelijke maar niet voor vrouwelijke leerkrachten terwijl een andere studie het omgekeerde vond. Drie studies onderzochten psychologische stress: één vond hogere scores voor leerkrachten, twee vonden dit niet. Ook voor angstproblemen waren de resultaten gemengd. Twee studies vonden verschillen tussen leerkrachten en niet-leerkrachten, terwijl één studie hogere scores voor angstproblemen vond bij mannelijke maar niet bij vrouwelijke leerkrachten. Eén studie vond geen hogere scores voor angstproblemen bij leerkrachten.

De bespreking van de sterktes en zwaktes van de studies geeft ons de mogelijkheid om de algemene kwaliteit te beoordelen op basis van de volgende kwaliteitseisen: we beschouwen een comparatieve studie van hoge kwaliteit indien ze: 1) representatieve nationale data gebruiken, 2) algemene vragenlijsten in plaats van werkgerelateerde vragenlijsten gebruiken, 3) gebruik maken van gevalideerde instrumenten (zoals de GHQ, SF-36, ...) in plaats van één-item indicatoren, 4) een vergelijking maken met een voldoende brede waaier aan (sociale) beroepen, 5) verschillende types leerkrachten (kleuter, basis, enzovoort) apart bestuderen. Van

de 28 studies voldoen er 24 aan maximaal twee criteria. Van de vier studies die een hoge kwaliteit hebben (vier of vijf criteria), vonden er drie geen slechtere mentale gezondheidsproblemen bij leerkrachten in vergelijking met andere beroepen.

Dit overzicht illustreert dat de mentale gezondheidstoestand van leerkrachten in vergelijking met andere beroepen niet zo eenduidig is als vaak wordt aangenomen. Zulke claims zijn nog meer problematisch wanneer we rekening houden met de methodologische problemen die zichtbaar zijn in verschillende studies.

De bovenstaande samenvatting roept op tot meer onderzoek dat rekening houdt met de sterktes en zwaktes van de voorgaande studies. In het resterende deel van het artikel bespreken we de tweede studie, waarbij we op basis van een nationaal representatieve steekproef van de Belgische bevolking vijf mentale gezondheidsindicatoren onderzoeken. De kern van ons betoog is als volgt: ook al zijn de besproken studies van verschillende kwaliteit en rapporteren ze tegenstrijdige resultaten, toch lijkt het algemeen aanvaard dat leerkrachten een hoge mate van werkgerelateerde stress, burn-out en andere mentale gezondheidsproblemen hebben. Daarnaast wordt de indruk gewekt dat leerkrachten deze problemen in hogere mate ervaren dan andere beroepen. Voorgaand onderzoek heeft aangetoond dat een hoge mate van werkgerelateerde stress ernstige mentale gezondheidsproblemen tot gevolg heeft, zoals burn-out, psychologische stress, angstproblemen, depressie, cardiovasculaire ziekten en hogere sterftecijfers. Deze bevindingen leiden naar de verwachting dat leerkrachten meer angst, depressie, psychologische stress, somatische en slaapproblemen zullen rapporteren dan andere beroepen.

Studie 2: De mentale gezondheid van leerkrachten in vergelijking met 31 andere beroepen

Data en operationalisatie

In de tweede studie werden drie cross-sectionele steekproeven (2001, 2004 en 2008) van de Belgische gezondheidsenquête (B-HIS – <https://his.wiv.isp.be/>) gebruikt. De B-HIS wordt afgenomen bij een representatieve steekproef van de Belgische

bevolking en tracht een overzicht te geven van de gezondheidsstatus van de Belgische bevolking. De gezondheidsenquête wordt om de drie tot vijf jaar afgenomen en beoogt een netto steekproef van 10 000 respondenten. De response rates voor de verschillende waves waren 61% in 2001 (n = 12 111), 61% in 2004 (n = 12 945) en 55% in 2008 (n = 11 254). Voor deze studie werden alleen werkende respondenten geselecteerd. De data van de drie waves werden samengevoegd om voldoende respondenten te hebben voor de verschillende beroeps categorieën. Hierbij werden enkel beroepen geselecteerd waarvoor we ten minste zeventig respondenten hadden. Omdat onze focus op leerkrachten ligt, maakten we voor leraren in het buitengewoon onderwijs (n = 42) een uitzondering. Dit resulteerde in een selectie van 35 beroepen (waarvan vier types leerkrachten) en 7381 respondenten. Multivariate logistische regressie analyse werd gebruikt om de mentale gezondheid tussen beroepsgroepen te vergelijken. Daarnaast werd een anova met post hoc bonferroni analyse toegepast om verschillen tussen types leerkrachten na te gaan.

In totaal werden vijf afhankelijke variabelen geconstrueerd die verschillende aspecten van mentale gezondheid meten. Er werd gebruik gemaakt van gevalideerde schalen zoals de General Health Questionnaire (GHQ12) en de Symptom Checklist-90-Revised (SCL-90-R). Onderzoek heeft aangetoond dat de GHQ12 en de SCL-90-R succesvol gebruikt kunnen worden als screeningsinstrument voor mentale gezondheidsproblemen.

Psychologische stress werd gemeten door de GHQ12 en bestaat uit twaalf items en resulteert in een schaal gaande van 0 tot 12. Scores hoger dan twee impliceren de aanwezigheid van psychologisch onwelbevinden. De standaard cut-off score van vier werd gebruikt als indicatie voor een ernstig mentaal probleem. In dit onderzoek werd het strengere criterium van vier gebruikt. Dit betekent dat een individu minstens vier 'abnormale' psychologische stressgerelateerde neigingen heeft. Een dichotome variabele werd gecreëerd (0 'Geen mentaal probleem' en 1 'Waarschijnlijk ernstig stressgerelateerd mentaal probleem' (GHQ > = 4)). Deze cut-off score is de gebruikelijke cut-off score in populatie-onderzoek (Koeter & Ormel, 1991).

Tabel 1.

Logistische regressie van demografische kenmerken en beroepen op ernstige stressgerelateerde mentale problemen, somatische, depressieve, angst- en slaapproblemen.

	Model 1 EM	Model 2 SP	Model 3 DP	Model 4 AP	Model 5 SLP
CONTOLE					
Leeftijd	0,997	1,021***	1,006	1,003	1,024***
Vrouw	0,637***	0,541***	0,521***	0,550***	0,750***
BEROEPEN					
Leerkrachten (818) Referentie groep	1	1	1	1	1
HOOFDGROUP 1: LEDEN VAN DE UITVOERENDE MACHT EN WETGEVENDE LICHAMEN, KADERLEDEN IN HET OPENBAAR BESTUUR, BEDRIJFSLEIDERS EN HOGER KADERPERSONEEL					
Directeurs van grote ondernemingen (153)	1,246	0,820	1,227	1,400	0,769
Kaderleden bij directie, productie en operaties (480)	1,179	0,826	1,149	0,903	1,043
Directeurs en beheerders van kleine ondernemingen (348)	1,188	1,549	1,320	1,285	1,370
HOOFDGROUP 2: INTELLECTUELE EN WETENSCHAPPELIJKE BEROEPEN					
Natuurkundigen, scheikundigen en dergelijke (236)	0,756	0,775	0,642	0,608	0,743
Informaticaspecialisten (351)	1,182	1,044	0,880	0,540	1,060
Artsen en dergelijke (uitgezonderd verpleegkundig kaderpersoneel) (287)	1,266	1,364	0,967	0,990	1,209
Verpleegkundig kaderpersoneel en vroedvrouwen (114)	1,027	1,119	1,624	0,974	1,323
Specialisten in de administratieve en commerciële functies van de bedrijven (305)	0,828	0,837	0,653	0,990	0,991
Specialisten in de sociale wetenschappen en menswetenschappen (209)	1,483	1,647	0,954	0,532	1,040
Schrijvers en scheppende of uitvoerende kunstenaars (130)	1,419	1,604	1,658	0,788	0,675
HOOFDGROUP 3: ONDERGESCHIKT PERSONEEL IN INTELLECTUELE EN WETENSCHAPPELIJKE BEROEPEN					
Technici in de fysische en technologische wetenschappen (248)	0,827	1,529	0,821	0,786	1,090
Ondergeschikt personeel in financiën en verkoop (193)	0,575	1,181	0,474	0,400	0,543*
HOOFDGROUP 4: BEDIENDEN					
Secretarissen (of -essen) en bedieners van toetsenbordapparatuur (230)	0,976	0,925	1,173	1,048	1,019
Bedienden in boekhoudkundige en financiële diensten (272)	1,552*	1,577	1,414	1,703	1,346
Receptiebedienden en bedienden aan inlichtingenloketten (318)	1,675**	1,237	1,952**	1,336	1,168
Begeleidingspersoneel en dergelijke (141)	0,908	1,526	1,007	1,169	1,217
HOOFDGROUP 5: DIENSTVERLENEND EN VERKOOPSPERSONEEL					
Beheerders en personeel in de horeca (251)	1,797**	2,272**	2,040**	1,878*	1,743**
Verzorgend personeel en dergelijke (138)	1,414	1,266	1,573	0,856	1,667*

Overig personeel bij rechtstreekse dienstverlening aan particulieren (Kappers, metgezel, ...) (90)	0,908	3,938***	1,969	1,223	0,935
Personeel van veiligheidsdiensten (153)	1,625	1,290	1,235	1,183	1,226
HOOFDGROUP 6: LANDBOUWERS EN GESCHOOLED ARBEIDERS IN DE LANDBOUW EN DE VISSERIJ					
Voor de markt producerende landbouwers en geschoolde arbeiders van culturen (168)	0,599	0,943	1,431	0,890	0,670
HOOFDGROUP 7: AMBACHTSLIEDEN EN AMBACHTELIJKE VAKARBEIDERS					
Bouwvakkers (ruwbouw) (205)	0,780	2,104*	1,183	1,646	1,423
Bouwvakkers (afbouw) (179)	0,823	1,677	1,843	1,837	1,032
Vormers in gieterijen, lassers, plaatwerkers, ketelmakers, monteurs van ijzeren gebinten (170)	0,911	1,647	1,107	0,798	1,464
Mecanici en instellers van machines (83)	1,412	4,993***	1,462	2,554*	1,461
Ambachtsslieden en arbeiders in de voedingsnijverheid (98)	0,855	1,427	1,393	0,599	1,414
HOOFDGROUP 8: FABRIEKARBEIDERS, MACHINE- EN MONTAGEARBEIDERS					
Assemblagearbeiders (91)	0,904	2,585*	1,422	0,900	1,206
Bestuurders van motorvoertuigen (222)	1,180	1,790	2,056*	1,656	1,490*
Bestuurders van mobiel landbouwmaterieel en van andere mobiele werktuigen (78)	0,373	1,419	1,993	1,270	1,868*
HOOFDGROUP 9: ONGESCHOOLD PERSONEEL					
Gezinshelpers en andere helpers, schoonmakers en wasbazen (324)	0,965	1,896*	2,061**	1,950*	1,486*
Gebouwpersoneel, ruitenwassers en dergelijke (141)	1,167	3,650***	2,136*	2,025*	1,051
Handlangers in het transport, laders en lossers, magazijnarbeiders (157)	0,874	1,698	2,118*	2,151*	1,159
N	7381	7381	7381	7381	7381
adj. R ²	0,013	0,037	0,023	0,016	0,020

Gestandaardiseerde beta-coëfficiënten; * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Noot: Odds gecontroleerd voor surveyjaar, leeftijd en geslacht; EM = ernstig stressgerelateerd mentaal probleem; SP = somatische problemen; DP = depressieve problemen; AP = angstproblemen; SLP = slaapproblemen

De SCL-90-R bestaat uit 42 items en werd gebruikt voor vier indicatoren. Deze waren somatische problemen (ofwel de perceptie van een gebrekkige lichaamsfunctie), gemeten door twaalf items (bijvoorbeeld 'duizeligheid', $\alpha = .79$); depressieve problemen, dertien items (bijvoorbeeld 'nare gedachten of ideeën niet kwijt kunnen raken', $\alpha = .89$); angstproblemen, tien items (bijvoorbeeld 'aanvallen van angst of paniek', $\alpha = .86$); en slaapproblemen, gemeten door drie items (bijvoorbeeld 'een onrustige of gestoorde slaap', $\alpha = .77$). Dichotome variabelen werden geconstrueerd met de categorieën: 0 'afwezigheid van (depressieve, somatische, angst, of slaap-) problemen' en 1 'aanwezigheid van (depressieve, somatische, angst, of slaap-) problemen' (score > = 2).

Beroepen werden ingedeeld op basis van de International Standard Classification of Occupations (ISCO-88). Daarnaast controleerden we voor gender en leeftijd. Een dichotome variabele voor het jaar van de afname van de survey werd meegenomen om te controleren voor trendeffecten.

Resultaten

De analyses bestaan uit drie vergelijkingen: (1) verschillen tussen leerkrachten en andere beroepen, (2) het verschil tussen leerkrachten en andere sociale beroepen en (3) verschillen tussen verschillende types leerkrachten. Tabel 1 toont dat voor mentale gezondheid de verschillen tussen beroepen vaak

niet significant zijn. Leerkrachten rapporteren niet meer depressieve, psychische, somatische, slaap- of angstproblemen dan andere (sociale) beroepen. Er is slechts één uitzondering, leerkrachten rapporteren meer slaapproblemen dan uitvoerend personeel in financiën en verkoop. In het algemeen rapporteren werknemers uit elementaire beroepen meer mentale gezondheidsproblemen dan leerkrachten.

Beheerders en personeel in de horeca bijvoorbeeld hebben meer kans op elk van de onderzochte mentale gezondheidsproblemen dan leerkrachten. Daarnaast hebben werknemers uit de elementaire beroepen zoals gezinshelpers, schoonmakers, bouwpersoneel, ruitwassers en dergelijke, meer depressieve, somatische, en angstproblemen dan leerkrachten (modellen 2, 3, en 4). Transportarbeiders, laders en lossers, en magazijnarbeiders rapporteren meer depressie en angstproblemen dan leerkrachten.

Daarnaast hebben bedienden in boekhoudkundige en financiële diensten, en receptiebedienden en bedienden aan inlichtingenloketten een hogere prevalentie van ernstige mentale problemen dan leerkrachten.

Model 2 toont dat werknemers uit hoofdgroep 7 (zie bouwvakkers (ruwbouw) en mecaniciens) en hoofdgroep 8 (zie assemblagearbeiders) meer somatische problemen rapporteren dan leerkrachten. Bestuurders van motorvoertuigen (taxi, bus, vrachtwagens) en receptiebedienden hebben een hogere prevalentie van depressie dan leerkrachten. Tot slot, rapporteren personeel in de horeca, bestuurders van motorvoertuigen en bestuurders van mobiel landbouwmaterieel en van andere mobiele werktuigen meer slaapproblemen dan leerkrachten (model 5).

Vervolgens werd nagegaan of er verschillen zijn in mentale gezondheidsproblemen tussen types leerkrachten (niet in tabel weergegeven). Deze analyses toonden dat de onderscheiden types leerkrachten niet significant van elkaar verschillen voor de onderzochte mentale problemen.

Discussie en besluit

Het opzet van dit artikel was tweeledig. Eerst werd een kritische review gemaakt van bestaande

empirische vergelijkende studies over de mentale gezondheid van leerkrachten. Ten tweede, werden de resultaten gepresenteerd van een nieuwe studie op basis van de nationale gezondheidsenquête waarbij leerkrachten werden vergeleken met 31 sociale en andere beroepen voor ernstige stressgerelateerde mentale problemen, somatische, depressie, angst- en slaapproblemen.

In het publieke, politieke en academische debat lijkt het algemeen aanvaard dat leerkrachten een hoge mate van werkgerelateerde stress en mentale gezondheidsproblemen ervaren. Hierbij wordt meestal onderzoek geciteerd waarbij alleen leerkrachten worden onderzocht. Reeds in 1995 waarschuwde Pithers dat er veel problemen zijn met conclusies en veralgemeningen die gebaseerd zijn op dergelijke studies. Zo is het onmogelijk om de positie van leerkrachten correct te identificeren als deze niet worden vergeleken met een brede waaier aan andere beroepen.

Onze review toont dat vergelijkend onderzoek schaars is en de resultaten niet eenduidig. Tegenstrijdige resultaten worden gevonden voor burn-out, depressie, angst en andere mentale problemen. De burn-out- en andere studies kampen daarenboven met ernstige methodologische problemen. Voor burn-out is er geen enkele nationaal representatieve studie overheen beroepen beschikbaar. Terwijl net burn-out vaak wordt voorgesteld als een uitermate groot probleem bij leerkrachten. Ook in het onderzoek op basis van de gezondheidsenquête vielen leerkrachten niet op voor mentale gezondheidsproblemen. Het idee dat leerkrachten meer mentale gezondheidsproblemen ervaren, strookt ook niet met het bestaande epidemiologisch onderzoek dat aangeeft dat laaggeschoolden en mensen met een sociaal zwakkere achtergrond meer risico hebben op mentale gezondheidsproblemen dan de middenklasse (World Health Organization, 2001). Onze resultaten steunen voorgaand onderzoek waar werknemers van de elementaire beroepen en beroepen voor lager geschoolden een hogere prevalentie hebben van mentale gezondheidsproblemen. Deze tegenstrijdige resultaten en de methodologische problemen vragen om een grotere voorzichtigheid over besluiten en veralgemeningen die impliceren dat leerkrachten een uitermate stressvol beroep hebben of meer mentale problemen hebben dan andere beroepen.

De sociale partners die momenteel aan het onderhandelen zijn over de notie van 'zware beroepen' staan voor een zware opdracht. Zij zullen moeten beslissen hoe zware beroepen gedefinieerd worden, hoe ze gemeten worden, en welke voordelen ze krijgen. Het is duidelijk dat vergelijkend onderzoek een onmisbaar aspect moet zijn in dit proces. Dit onderzoek toont aan dat voor leerkrachten de situatie genuanceerder is dan vaak wordt aangenomen. Dit impliceert niet dat er geen problemen zijn binnen het lerarenberoep. Er zijn goede redenen om te geloven dat de veranderingen in het lerarenberoep de afgelopen decennia veel ongenoegen hebben veroorzaakt en het is herhaaldelijk aangetoond dat burn-out een belangrijke rol speelt in de uitredesluiting van leerkrachten. Voorgaand onderzoek suggereert dat leerkrachten die emotionele uitputting ervaren, ontevreden zijn met administratieve werkdruk, of een gebrek aan inspraak in het schoolbeleid ervaren, sneller (willen) stoppen met werken (Van Droogenbroeck & Spruyt, 2014; Van Droogenbroeck, Spruyt, & Vanroelen, 2014). Daarnaast zijn er de gekende problemen zoals de vlakke loopbaan waarbij de mogelijkheden op promotie voor leerkrachten uiterst beperkt zijn. We hebben als maatschappij nood aan gezonde en gemotiveerde leerkrachten voor de klas. Niemand wil uitgebluste leerkrachten. Het is om die redenen dat er dringend nood is aan een hervorming van de loopbaan van leerkrachten. Hiervoor heeft de visienota van de Commissie Monard (2009) en voorgaand onderzoek reeds concrete voorstellen gedaan. Dat kan onder andere door meer in te zetten op flexibele, gevarieerde functies. Ervaren leraren kunnen preventie-advies geven, zich inwerken in een coördinerende rol of vanuit hun ervaring starters (van wie gekend is dat zij een hoge mate van uitval hebben de eerste vijf jaar) opleiden. Als we gemotiveerde en gezonde leerkrachten willen behouden, hen motiveren tot langer werken en kwaliteitsvol onderwijs willen behouden, dan dringt een grondige loopbaanhervorming zich op. De kwaliteit van het onderwijs zal immers nooit groter zijn dan de kwaliteit van de leerkrachten.

Filip Van Droogenbroeck

Bram Spruyt

Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel

Bibliografie

- AgODi. (2015). *Rapport ziekteverzuim 2014 Vlaams Onderwijspersoneel*. Brussel: Vlaams ministerie van onderwijs en vorming agentschap voor onderwijsdiensten en het agentschap voor hoger onderwijs en volwassenonderwijs.
- Commissie Monard. (2009). *Kwaliteit en kansen voor elke leerling. Een visie op de vernieuwing van het secundair onderwijs*. Brussel.
- Commissie Pensioenhervorming. (2015). *Zware beroepen, deeltijds pensioen en eerlijke flexibiliteit in het pensioensysteem*.
- Gavish, B., & Friedman, I. A. (2010). Novice teachers' experience of teaching: a dynamic aspect of burnout. *Social Psychology of Education, 13*(2), 141 – 167. <http://doi.org/10.1007/s11218-009-9108-0>
- Guidetti, G., Converso, D., & Viotti, S. (2015). The School Organisational Health Questionnaire: Contribution to the Italian Validation. *Procedia – Social and Behavioral Sciences, 174*, 3434 – 3440. <http://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.1015>
- Koeter, M., & Ormel, J. (1991). *General Health Questionnaire: Nederlandse bewerking. Handleiding*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Pisanti, R., Gagliardi, M. P., Razzino, S., & Bertini, M. (2003). Occupational Stress and Wellness Among Italian Secondary School Teachers. *Psychology & Health, 18*(4), 523 – 536. <http://doi.org/10.1080/0887044031000147247>
- Pithers, R. T. (1995). Teacher stress research: problems and progress. *British Journal of Educational Psychology, 65*(4), 387 – 392. <http://doi.org/10.1111/j.2044-8279.1995.tb01160.x>
- Stoerber, J., & Rennert, D. (2008). Perfectionism in school teachers: Relations with stress appraisals, coping styles, and burnout. *Anxiety, Stress & Coping, 21*(1), 37 – 53. <http://doi.org/10.1080/10615800701742461>
- Unterbrink, T., Zimmermann, L., Pfeifer, R., Rose, U., Joos, A., Hartmann, A., Bauer, J. (2010). Improvement in School Teachers' Mental Health by a Manual-Based Psychological Group Program. *Psychotherapy and Psychosomatics, 79*(4), 262 – 264. <http://doi.org/10.1159/000315133>
- Van Droogenbroeck, F., & Spruyt, B. (2014). To Stop or Not to Stop An Empirical Assessment of the Determinants of Early Retirement Among Active and Retired Senior Teachers. *Research on Aging, 36*(6), 753 – 777. <http://doi.org/10.1177/0164027513519449>
- Van Droogenbroeck, F., Spruyt, B., & Vanroelen, C. (2014). Burnout among senior teachers: Investigating the role of workload and interpersonal relationships at work. *Teaching and Teacher Education, 43*, 99 – 109. <http://doi.org/10.1016/j.tate.2014.07.005>
- World Health Organization. (2001). *The world health report 2001 – Mental Health: New Understanding, New Hope*. Geneva: World Health Organization.